

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

К. І. ГАЙДАЙ

(Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Бориспіль)

Анотація. Досліджено проблеми розвитку соціального туризму, розглянуто існуючі сегменти соціального туризму в Україні, визначено перспективи розвитку. Необхідною умовою розвитку соціального туризму визнано системний підхід, що передбачає формування відповідної системи розвитку соціальної галузі туризму як складової загальної системи туристичної справи. Систематизовано погляди науковців на зміст і складові системи розвитку соціального туризму.

Отже, за своїм потенціалом наша країна має всі необхідні можливості для того, щоб стати туристичною державою світового рівня. Але для цього перш за все необхідно визначити туризм як пріоритетну галузь економіки України, яка сприятиме економічному розвитку, створенню нових робочих місць, розвитку міжнародних відносин, соціальної інфраструктури.

Ключові слова: соціальний туризм, ринок туристичних послуг, інфраструктура соціального туризму, конкурентоспроможність країни, природно-ресурсний потенціал.

Туризм сьогодні вважається одним із перспективних напрямів соціально-економічного розвитку країни, регіонів, міст. Адже туристичне господарство генерує 11 % валового продукту у світі, а туристична індустрія – 4,2 %.

Аналіз ситуації в Україні показує, що туристичне господарство поступово розвивається, хоча не характеризується стабільним зростанням.

Якщо 1997 р. нашу країну відвідало 337000 іноземних туристів, то 2008 р. – 591000, а 2012 р. – 436000 іноземних туристів. Аналогічне коливання за роками кількості туристів характерне і для внутрішнього туризму. У нашій країні існують усі передумови для розвитку туризму: історичні, географічні, природні, економічні, соціально-демографічні. Отже, причинами нестабільності є ряд проблем, які сповільнюють розвиток туризму в Україні та туристичної індустрії загалом.

Насамперед у засобах масової інформації населення активно проводиться реклама міжнародного туризму і майже відсутня реклама внутрішнього туризму, крім загальновідомих зон туризму та рекреації (Криму і Карпат).

По-друге, відсутні кошти на реконструкцію пам'яток історії та архітектурного мистецтва, а залучення інвестицій гальмується через не врегульовану нормативно-законодавчу базу країни. Відомо, що значна кількість населених пунктів України – Хотин, Межиріччі, Ізяслав та інші мають пам'ятки архітектури XVII–XVIII століття, для відновлення яких необхідні значні капіталовкладення.

По-третє, в Україні не розвинений сектор туристичної індустрії. У жодному місті України не роздаються безкоштовні буклети-путівники історико-культурних пам'яток міста. Крім того, не у всіх містах наявні такі путівники, що зумовлено вузьким тлумаченням туризму та малою обізнаністю про різноманіття туристичних послуг.

По-четверте, різноманіттям туристичних послуг можуть похвалитися переважно міста-мільйонери, міста загальноновизнаних зон рекреації та туризму (Крим, Карпати), деякі історичні та культурні центри. У більшості міст України можна розвивати промисловий, оздоровчий та інші види туризму. Але для цього ж знову потрібні інвестиції для створення бізнес-центрів, рекреаційних зон відпочинку,

які поєднували в собі пасивні та активні види відпочинку.

Найвні проблеми гальмують розвиток туризму та туристичної індустрії в Україні. Вирішення розглянутих проблем вплине, як на покращення економічного, так і соціального розвитку країни.

Актуальність цієї теми видно із публікацій вітчизняних та іноземних учених. Деяким аспектам туристичної діяльності присвятили свої праці такі зарубіжні вчені: В. Вавілова, В. Воскресенський, Д. Елканова, А. Ліманський, Дж. Маккензі, М. Немоляєва, Д. Осипова, У. Теобальда, Л. Хадоркова та інші. Дослідженням стану, проблем розвитку та соціально-економічного значення туризму вивчали такі українські науковці, як Н. Антонюк, О. Бейдик, Т. Бут, О. Ганич, Л. Дядечко, В. Кифяк, Ф. Мазур, М. Мальська, О. Шапталла. Чималу кількість напрацювань у цій галузі зробили ще багато інших українських учених.

Наприклад, І. Гортенко розглядає соціальні аспекти управління розвитку туризму в СРСР, Ю. Лебединський досліджує механізми управління соціальним туризмом, В. Кияк досліджує питання особливостей управління туристичною сферою в Україні.

У Законі України «Про туризм» про соціальний туризм навіть і не згадується. І лише у Стратегії розвитку туризму і курортів, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6.08.2008 р. за № 1088-р, серед основних напрямів реалізації Стратегії вказується: «розробити механізм державної підтримки впровадження туристичного продукту соціального характеру».

Мета статті – дослідити проблеми розвитку соціального туризму в Україні, створити сприятливі організаційно-правові й економічне середовища для розвитку цієї галузі, формування конкурентноспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту на основі використання природного та історико-культурного потенціалу України, забезпечення її соціально-економічних інтересів і екологічної безпеки.

Статистика переконливо засвідчує, що сьогодні туризм у всьому світі є однією з найбільш високодохідних галузей господарювання, яка в сучасних умовах постійно й динамічно розвивається, сприяючи розв'язанню цілого

комплексу життєво важливих соціально-економічних проблем.

Туристична галузь набуває дедалі більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери і в Україні, стрімко інтегрується у світову туристичну індустрію. Пріоритетний напрям розвитку в'їзного та внутрішнього туризму є важливим чинником підвищення якості життя в Україні, утворення додаткових робочих місць, поповнення валютних запасів держави та підвищення її авторитету на міжнародній арені.

Ця галузь також підтримує національні традиції, стимулює розвиток народних промыслів, відродження рецептів приготування цікавих і смачних страв, сприяє збереженню природи та створенню сприятливих соціальних умов для свого функціонування.

Розвиток туризму в Україні істотно впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку і є одним із найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки. У свою чергу, важливими факторами розвитку туристичної галузі є природний та історико-культурний потенціал нашої держави.

Туристична галузь завдяки багатим природним, історико-культурним, трудовим ресурсам цілком може претендувати на чільні позиції в економіці держави. Водночас подальший розвиток туризму гальмується. Наша держава, зокрема, використовує лише одну третину туристичного потенціалу, яким володіє, а за даними Світового економічного форуму, у сфері подорожей і туризму Україна серед 124 країн світу посідає лише 78-ме місце. Тому саме ця сфера залишає великі можливості для пошуків і активної діяльності.

З метою покращення ситуації у туристичній галузі було розроблено та прийнято Закон України «Про туризм» (введено в дію Постановою Верховної Ради України від 15.09.1995 р. № 325/95-ВР), Указ Президента України «Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року» (від 10.08.1999 р. № 973), Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні» (від 21.02.2007 р. № 136), Постанову Верховної Ради України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм»» (від 18.11.2003 р.

№ 1282-IV), Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження державної програми розвитку туризму на 2002–2010 роки» (від 29.04.2002 р. № 583), Постанову Кабінету Міністрів України «Про відзначення 200-ї річниці курортів Криму» (від 22.02.2007 р. № 693), Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з підготовки та проведення у 2008 році Року туризму і курортів в Україні» (від 17.10.07 р. № 884-р). Ці нормативні документи накреслили основні напрями та перспективи розвитку туристичної сфери України.

Підвищення темпів розвитку та зростання ефективності роботи підприємств туристичної сфери, надання цій сфері пріоритетності супроводжується в Україні низкою проблем, для розв'язання яких потрібна невідкладна державна підтримка та регулювання.

Україна має всі об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку туризму: особливе географічне положення, рельєф (Карпатські і Кримські гори), сприятливий клімат, багатство природного потенціалу (узбережжя Чорного та Азовського морів, водні й лісові ресурси), історико-культурний і туристично-рекреаційний (лікувальне болото, мінеральні води) потенціали.

Як і для багатьох європейських країн, де найбільш потужними є туристичні потоки між сусідніми державами, так і для України, на перспективу, сукупна частка туристичного обміну з Росією, Білоруссю та Молдовою коливатиметься в межах 60 % у загальних обсягах тур потоків.

Говорячи про перспективи розвитку туристичної індустрії в Україні, необхідно підкреслити, що сучасний туризм – це та сфера економіки та життєдіяльності суспільства загалом, яка в тій чи іншій мірі інтегрує практично всі галузі. Саме це і визначає одне з перших місць, яке посідає туризм у світовій економіці. Саме цей фактор повинен стати головним у формуванні нового державного підходу до туризму, як тієї галузі, пріоритетний розвиток якої може позитивно вплинути на економічний і соціальний стан країни загалом, стимулювати ряд важливих галузей економіки.

Стратегічною метою розвитку туристичної індустрії в Україні можна визначити ство-

рення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій і їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурного довкілля.

Нарощування темпів і підвищення ефективності роботи підприємств сфери туризму, становлення туристичної галузі як однієї з провідних галузей вітчизняної економіки стримується невирішеністю низки питань, для розв'язання яких потрібне державне регулювання та підтримка виконавчих органів влади.

У теперішній час найбільш гальмівним фактором у розвитку туризму на суспільному рівні є відсутність уваги та підтримки з боку політиків і громадської влади. Коли на туризм не зважають, його доходи не визначені, відсутнє ретельне планування і внаслідок цього – відсутній і розвиток. Як тільки буде глибока зацікавленість на законодавчому рівні, поєднання зусиль для піднесення статусу індустрії туризму на більш високий рівень, відтоді можна розраховувати на видимі результати.

На туристичному ринку України існують такі проблеми: несприятливий візовий режим для в'їзного туризму; прогалини у регіональному регулюванні галузі туризму; недостатня інформаційно-рекламна діяльність щодо України за кордоном; податкове навантаження, що перешкоджає та відлякує потенційних інвесторів у сферу туризму; недостатній рівень кваліфікації персоналу, задіяного в туристичній сфері; руйнування пляжів і берегових споруд; масове знищення зелених насаджень парків і заповідників.

Існує чимало методів розв'язання основних проблем на туристичному ринку України, але до головних методів можна зарахувати такі:

- сприяння зовнішньому попиту на туристичні послуги України через інвестування у матеріально-технічну базу туристичної інфраструктури;
- створення найбільш оптимальної системи використання природно-туристичних ресурсів країни;
- сприяння покращенню соціально-економічної ситуації з боку держави для створення

комфортних умов для внутрішніх і зовнішніх інвесторів;

- стандартизація та сертифікація готельних послуг;
- посилення державної підтримки інвестиційної діяльності;
- активна презентаційна, рекламна позиція України за кордоном [3].

Отже, за своїм потенціалом наша країна має всі необхідні можливості для того, щоб стати туристичною державою світового рівня. Але для цього перш за все необхідно визначити туризм як пріоритетну галузь економіки України, яка сприятиме економічному розвитку, створенню нових робочих місць, розвитку міжнародних відносин, розвитку соціальної інфраструктури території.

Реалізація основних напрямів стимулюватиме туристичну діяльність в Україні, посилить взаємозв'язок туризму з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного та культурного розвитку окремих регіонів і всієї країни. А це, у свою чергу, сприятиме зростанню, авторитету України на світовому ринку туристичних послуг, зміцненню економіки країни, наповненню державного бюджету, створенню потужної туристичної галузі, зростанню добробуту українських громадян, збереженню історико-культурної спадщини, піднесенню духовного потенціалу суспільства.

З метою підтримки та розвитку соціального туризму, його більшої доступності для слабозахисених соціальних груп населення держава повинна законодавчо передбачити для підприємств, закладів і громадян, що займаються розвитком соціального туризму, ряд переваг, а саме:

- при ліцензуванні у сфері соціального туризму ліцензійний збір не утримувати;
- введення пільгової шкали оподаткування на послуги, що надаються закладами соціального туризму з оздоровлення, туристсько-екскурсійного обслуговування, виготовлення та прокат туристського спорядження, а також по податках на майно закладів соціального туризму, на утримання об'єктів соціально-культурної сфери;
- звільнення від оподаткування земель, що зайняті об'єктами соціального туризму;

- при наданні туристських послуг соціального характеру (в системі дитячо-юнацького туризму, туризму людей похилого віку та туризму інвалідів будь-яких послуг) податок на додаткову вартість на туристський продукт перетворювати в соціальну туристську ренту, що не підлягає оподаткуванню, та повністю спрямовується на підтримку та розвиток соціального туризму;

- здійснення безкоштовної цільової сертифікації;

- звільнення освітніх закладів, що готують фахівців соціального туризму, від податку на майно, податку на утримання житлового фонду та об'єктів соціально-культурної сфери;

- звільнення від оподаткування добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, у тому числі іноземних, на підтримку соціального туризму;

- встановлення пільгового проїзду для організованих дитячо-юнацьких та студентських туристських груп упродовж усього року.

Джерелами фінансування та матеріальної підтримки соціального туризму, крім бюджетних коштів, можуть бути кошти, отримані в результаті туристської та іншої діяльності закладів соціального туризму, платежі у вигляді соціальної туристської ренти, добровільні внески юридичних і фізичних осіб, у тому числі іноземних, на підтримку соціального туризму.

Соціальна туристська рента може утворюватися при наданні туристських послуг шляхом перетворення податку на додану вартість на соціальний туристський продукт у джерело самофінансування соціального туризму, що не підлягає оподаткуванню. Рентні відрахування можуть перерозподіляти між закладами соціального туризму, органами виконавчої влади місцевого та обласного рівня та загальнодержавним органом управління соціальним туризмом, який необхідно створити. Тому наступним кроком повинно стати прийняття Закону України «Про соціальну туристську ренту».

Запровадження механізму туристської ренти, яка є формою реалізації права власності на туристські ресурси, дозволить отримати додаткове джерело фінансування розвитку соціального туризму, а чіткий розподіл прав

власності між органами влади та закладами соціального туризму – реально визначити соціальний зміст туристської ренти, її соціальну орієнтованість.

Враховуючи високу соціальну значущість змістовного відпочинку та повноцінного оздоровлення соціально вразливих верств населення, заклади соціального туризму повинні вирішувати ці питання першочергово у тісній взаємодії з органами місцевої влади. Лише створена в державі система соціального туризму на сучасному етапі здатна дати повноцінний туристський продукт, який би задовольняв потреби учнівської та студентської молоді, людей пенсійного віку, інвалідів та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдук А. Інтегрований туристичний концерн – сучасна форма туристичного підприємства в умовах глобалізації / Гайдук А. // Регіональна економіка. – 2006. – № 2. – С. 204–212.
2. Статистичний щорічник України за 2013 рік. – Київ, 2013. – С. 522.
3. Про туризм: Закон України від 15 верес. 1995 р., № 325/95-ВР. – К., 1995.
4. Гаврилишин І. П. Туризм України: проблеми і перспективи / Гаврилишин І. П. – К., 2004. – 126 с.
5. Державна програма розвитку туризму в Україні до 2010 року. – Київ, 2002. – 24 с.
6. Гордієнко І. С. Міжнародний туризм та його розвиток в Україні [Електронний ресурс] / Гордієнко І. С. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>. – Назва з екрана.

К. И. Гайдай (Межрегиональная академия управления персоналом, г. Борисполь). **Проблемы развития социального туризма в Украине.**

Аннотация. Исследованы проблемы развития социального туризма, рассмотрены существующие сегменты социального туризма в Украине, определены перспективы развития. Необходимым условием развития социального туризма признано системный подход, предусматривающий формирование соответствующей системы развития социальной сферы туризма как составляющей общей системы туристического дела. Систематизированы взгляды ученых на содержание и составляющие системы развития социального туризма. Следовательно, по своему потенциалу наша страна имеет все необходимые возможности для того, чтобы стать туристической державой мирового уровня. Но для этого прежде всего необходимо определить туризм как приоритетную отрасль экономики Украины, которая будет способствовать экономическому развитию, созданию новых рабочих мест, развитию международных отношений, социальной инфраструктуры.

Ключевые слова: социальный туризм, рынок туристических услуг, функции туризма, инфраструктура социального туризма, конкурентоспособность страны, природно-ресурсный потенциал.

K. I. Gaidai (Interregional Academy of Personnel Management, Boryspil). **Problems of development of tourism in Ukraine.**

Summary. Today, more attention is paid to the development of tourism, because tourism can provide an opportunity to overcome or substantially mitigate the economic crisis, tighten all the other sectors of the economy. Special attention should be paid to the development of domestic tourism. To study poble development of tourism, review existing segments of tourism in Ukraine, the definition of development prospects. Logical and comparative analysis, the method of grouping. Prerequisite for the development of tourism is recognized system approach that involves the formation of an appropriate system of social tourism industry as part of the general system of the tourism business. Systematized scientific views on the content and components of the system of social tourism. Therefore in their potential our country has all the necessary features to become a world class tourist state. But it must first, identify tourism as a priority sector of the economy of Ukraine, which will contribute to economic development, job creation, the development of international relations, development of social infrastructure area.

Keywords: social sciences, tourism market, tourism functions, the infrastructure of tourism, competitiveness, natural resource potential.